

VAIKŲ RANKŲ DEZINFEKANTŲ PASIRINKIMAS

GAIRĖS

2020-09-30

Šiose gairėse pateikti pasiūlymai ir informacija atspindi dabartinį žinių apie kovai su SARS-CoV-2 viruso bei kitų kenksmingų mikroorganizmų plitimu skirtų cheminės dezinfekcijos priemonių efektyvumo ir poveikio žmonių sveikatai lygį. Dezinfekantai yra svarbi, tačiau ne pagrindinė ir tik viena iš daugelio COVID-19 bei kitų infekcijų prevencijos priemonių. Prevencija efektyvi tik taikant visas priemones.

Gairės skirtos tėvams ir ugdymo įstaigų darbuotojams.

Pagrindinis dėmesys gairėse skirtas rankų dezinfekantų saugai, kai juos naudoja vaikai. Patarimais taip pat gali pasinaudoti ir suaugusieji, naudojantys rankų dezinfekantus buityje, nors jiems tinkamų dezinfekantų pasirinkimas žymiai didesnis. Profesionaliesiems naudotojams skirtų rankų dezinfekantų pasirinkimo kriterijai šiose gairėse neaptariami (vaikai jokiais atvejais nėra profesionalieji vartotojai).

I. Kada vaikams dezinfekuoti rankas?

Rankų dezinfekantai yra 1 produktų tipo biocidiniai produktai. Bendrą atsakymą į klausimą pateikia Lietuvoje tiesiogiai taikomas 2012 m. gegužės 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (ES) Nr. 528/2012 dėl biocidinių produktų tiekimo rinkai ir jų naudojimo: „Tinkamas naudojimas apima racionalų reikiamo fizinių, biologinių, cheminių ir atitinkamai kitų rūšių priemonių derinio taikymą, kad biocidinių produktų būtų naudojama **tik tiek, kiek būtina**, ir būtų imtasi tinkamų atsargumo priemonių“; „Geriausios praktikos skatinimas, kaip būdas kiek įmanoma **sumažinti** biocidinių produktų **naudojimą**“.

Tas pats reglamentas apie jo tikslus sako: „Ypatingą dėmesį reikia skirti pažeidžiamų asmenų grupių apsaugai“, o **vaikai yra ypač pažeidžiama asmenų grupė**.

Daugumoje atvejų buityje vaikams nebūtina dezinfekuoti rankų, pakanka jas gerai nuplauti. „Gerai nuplauti“ reiškia nuplauti naudojant tinkamą rankų plovimo techniką, pavyzdžiui, nurodytą http://www.ulac.lt/uploads/downloads/leidiniai/ranku_h_1.pdf arba <https://www.youtube.com/watch?v=-Mu4-2bvUM>. Tačiau ne visada tai įmanoma padaryti, pavyzdžiui, grybaujant, sportuojant, žaidžiant, turistiniame žygyje, naudojantis viešuoju transportu, dalyvaujant masiniuose renginiuose ir pan. – kai yra rizika užsikrėsti per nešvarias rankas plintančiais infekciniais susirgimais arba kai infekcija gali būti perduodama įvairiais būdais, įskaitant ir per rankas. Tokiais atvejais rankų dezinfekcija pateisinama.

II. Įteisinti rankų dezinfekantai

Tiekti Lietuvos rinkai ir naudoti galima tik Lietuvoje autorizuotus (įteisintus) biocidinius produktus (duomenys apie juos skelbiami <https://biocidai.nvsc.lt/>). Įteisintų rankų dezinfekantų yra beveik 200, iš jų apie 70 skirti naudoti buityje.

Naudojant neįteisintus rankų dezinfekantus galima pakenkti naudotojų ir aplinkinių sveikatai bei nepasiekti rezultato – kenksmingų mikroorganizmų sunaikinimo.

III. Efektyvumas

Visi įteisinti rankų dezinfekantai pakankamai efektyviai naikina įprastai rankų odą užteršiančius mikroorganizmus, įskaitant virusus.

Kitas labai svarbus efektyvumo įvertinimo elementas – ekspozicija (laikas, per kurį sunaikinami mikroorganizmai), kuri nustatoma atliekant laboratorinius tyrimus. Rankų dezinfekanto

etiketėje nurodytos ekspozicijos turi būti laikomasi, priešingu atveju nebus ar bus nevisiškai sunaikinti kenksmingi mikroorganizmai.

Ekspozicija turi būti tinkama realiomis naudojimo sąlygomis. Kai vaikai patys dezinfekuoja rankas, naivu tikėtis, kad jie laikysis etiketėje nurodytos ilgos (pavyzdžiui, 1 ar 3 minučių) ekspozicijos, todėl patartina jiems parinkti dezinfekantus su kuo trumpesne (pavyzdžiui, 15 ar 30 sekundžių) ekspozicija.

IV. Momentinis ir liekamasis poveikis

Dalis rankų dezinfekantų pasižymi tik labai greitu ar greitu momentiniu (ekspozicija iki 3 minučių) poveikiu. Po ekspozicijos veiklioji medžiaga išgaruoja (ant odos jos nebelieka), o oda lieka niekaip neapsaugota nuo naujo užteršimo.

Kita dalis rankų dezinfekantų pasižymi kiek ilgesniu momentiniu (iki 5 minučių) poveikiu ir liekamuju poveikiu. Išgaravus tirpikliui (dažniausiai – vandeniui) veiklioji medžiaga lieka ant odos ir dar kurį laiką ją apsaugo.

Dar viena dezinfekantų dalis pasižymi tiek greitu momentiniu, tiek ir liekamuju poveikiu, nes juose yra kelių rūšių veikliosios medžiagos – tos, kurios greitai sunaikina mikroorganizmus ir išgaruoja bei tos, kurios naikina lėčiau ir išlieka ant odos.

Vaikams tinkamiausi labai greito momentinio poveikio rankų dezinfekantai, kitokius rinktis patartina tik esant specifinėms aplinkybėms (pavyzdžiui, netipinė vaiko odos reakcija į labai greito momentinio poveikio dezinfekantą).

V. Dezinfekanto sudėtis

Pagrindinė rankų dezinfekantų sudėtis – viena ar kelios veikliosios medžiagos, tirpiklis arba skiediklis (dažniausiai vanduo), ir medžiaga, skirta rankų odai apsaugoti nuo veikliosios medžiagos poveikio. Dar gali būti tirštiklis, jei dezinfekantas yra gelio pavidalo.

Vaikų, ypač mažų, rankų oda mažiau atspari cheminių medžiagų poveikiui, todėl kuo mažesnė cheminių medžiagų įvairovė produkte, tuo mažesnė rizika, kad kuri nors iš jų pakenks odai. Kuo mažesnė cheminių medžiagų įvairovė, tuo lengviau pakenkimo atveju nustatyti, kuri medžiaga pakenkė, o nustačius – vengti jos ateityje. Kai kurios cheminės medžiagos į dezinfekantus pridedamos siekiant produkto patrauklumo, pavyzdžiui, dažikliai ar kvėpikliai. Jos niekaip nepripusida nei prie kenksmingų organizmų sunaikinimo, nei prie odos apsaugos, todėl produktų su tokiais priedais vaikams geriau neparinkti.

Etilo alkoholis. Ši veiklioji medžiaga neklasifikuojama kaip pavojinga sveikatai, tačiau pavojinga dėl degumo. Paprastai ši veiklioji medžiaga sudaro didžiąją produkto dalį (kita dalis dažniausiai būna vanduo).

Kiti alkoholiai (1-propanolis, 2-propanolis). Panašūs į etilo alkoholį, tačiau jų garai pasižymi narkotiniu poveikiu centrinei nervų sistemai (naudojant tik pagal paskirtį tokio poveikio rizikos nėra).

Alkoholių mišiniai. Kaip etilo alkoholis arba 1-propanolis (2-propanolis) – priklausomai nuo to, kokio alkoholio ir kiek yra produkte.

Alkoholio ir kitų medžiagų, turinčių liekamąjį poveikį, mišiniai. Liekamąjį poveikį turinčių medžiagų – ketvirtinių amonio junginių, chlorheksidino digliukonato – koncentracijos mažos (keli procentai ar procento dalys). Vaikams galėtų būti naudojami tik labai specifiniais atvejais.

Vandenilio peroksidas, vandenilio peroksido mišiniai su liekamąjį poveikį turinčiomis medžiagomis. Dėl mažos vandenilio peroksido koncentracijos (keli procentai vandeniniame tirpale) ir ypač mažos kitų veikliųjų medžiagų koncentracijos (procento dalys) tokie produktai neklasifikuojami kaip pavojingi sveikatai. Pažymėtina, kad panašios ar didesnės vandenilio peroksido koncentracijos produktai kaip vaistai naudojami odos žaizdoms gydyti, šių vaistų negalima painioti su biocidiniais produktais (odos dezinfekantais).

Chloras ir jo junginiai. Nors chloras yra nuodingos dujos, kai kuriose valstybėse įteisinti rankų dezinfekantai su šia veikliąja medžiaga (arba su medžiagomis, išskiriančiomis chlorą) dėl labai mažos chloro koncentracijos nėra pavojingi sveikatai naudojant pagal paskirtį. Lietuvoje kol kas tokių įteisintų dezinfekantų nėra; Nacionalinio visuomenės sveikatos centro prie Sveikatos

apsaugos ministerijos specialistai nėra vertinę autorizacijos paraiškos ir dėl to negali pateikti pagrįstos nuomonės dėl tokių produktų tinkamumo vaikų rankoms dezinfekuoti.

Kitos veikliosios medžiagos. Rūgštys, jau minėti ketvirtiniai amonio junginiai, chlorheksidino gliukonatas bei kitos liekamąjį poveikį turinčios medžiagos. Vaikams galėtų būti naudojamos tik labai specifiniais atvejais.

Veikliosios medžiagos ir jų koncentracijos produkte privalo būti nurodytos etiketėje.

VI. Naudojimo būdas

Užpilant. Skystas dezinfekantas iš pakuotės ar dozatoriumi įpilamas į delną.

Užtepant. Gelio konsistencijos dezinfekantas iš pakuotės (dažniausiai tūbelės) ar dozatoriumi įspaudžiamas į delną.

Užpurškiant. Skystas dezinfekantas iš vienkartinės pakuotės arba dozatoriumi purškiamas ant rankų; dalis dezinfekanto patenka į orą.

Šluostant. Rankos šluostomos vienkartinėmis individualia ar atplėšta iš didesnės pakuotės servetėle, sudrėkinta dezinfekantu. Rankos ne tik dezinfekuojamos, nuo jų taip pat nuvalomi ir nešvarumai bei žuvę ar inaktyvuoti mikroorganizmai.

Visi būdai turi savo privalumų ir trūkumų. Tais atvejais, kai maži vaikai savarankiškai, be suaugusiųjų priežiūros, dezinfekuoja rankas, tinkamiausias vienkartinės individualios servetėlės, toliau pagal tinkamumą - gelio konsistencijos dezinfekanto mažos pakuotės, skysto dezinfekanto labai mažos pakuotės.

Vyresniems vaikams savarankiškai dezinfekuojant rankas dar tinka ir didesnės pakuotės bei stacionarieji (pritvirtinti) dozatoriai.

Suaugusiųjų priežiūroje tinka visi būdai; kiek mažiau tinkamas yra purškimas mažiems vaikams ant rankų.

VII. Pakuotės

Individualios mažos pakuotės geriausios saugos požiūriu, bet turi du pagrindinius trūkumus – didesnę kainą ir papildomą aplinkos taršą plastikumu, jeigu jos vienkartinės.

Didesnės vienkartinės pakuotės su nenuimamais dozavimo antgaliais saugos požiūriu taip pat tinkamos, du minėti trūkumai šiek tiek mažesni.

Didelės arba be dozavimo antgalių pakuotės, arba laisvai pastatomi dozatoriai netinkami mažiems vaikams naudoti savarankiškai.

VIII. Blogiausias realiai galimas scenarijus

Biocidiniai (lot. *bio caedo* – *žudantys gyvybę*) produktai dėl suprantamų priežasčių griežtai reglamentuojami. Nors visi autorizuoti 1 produktų tipo biocidiniai produktai (rankų dezinfekantai) yra efektyvūs ir saugūs naudojant pagal paskirtį, parenkant vaikams naudoti skirtus produktus būtina įvertinti blogiausią realiai galimą scenarijų – aplinkybes, dėl kurių produkto efektyvumas gali sumažėti ir (arba) produktas gali pakenkti sveikatai:

- Ekspozicija. Įvairių tyrimų duomenimis, net profesionalieji naudotojai, puikiai žinantys (privalantys žinoti), kad dezinfekantas efektyvus tik pakankamą laiką juo drėkinant rankas, dažnai nesilaiko etiketėje nurodytos ekspozicijos, jei tas laikas yra ilgas.

- Nešvarios rankos. Bet kurie teršalai ant rankų mažina dezinfekanto efektyvumą. Šiuo požiūriu rankų kremas irgi traktuojamas kaip efektyvumą mažinantis teršalas, jeigu iš pradžių juo patepamos rankos, o po to naudojamas dezinfekantas.

- Atsitiktinis apsinuodijimas. Atsitiktinio apsinuodijimo tikimybę didina didelės pakuotės be apsaugos nuo vaikų, skystas dezinfekanto pavidalas, pakuotės panašumas į žaislus ar gėrimų pakuotes, pakuotės patrauklumas.

- Tyčinis apsinuodijimas. Tyčinio apsinuodijimo tikimybę mažina vienkartinės ar labai mažos pakuotės, impregnuotų servetėlių ar gelio forma.

- Kita. Priklausomai nuo produkto sudėties ir kitų aplinkybių, kita žala vaikams ir aplinkiniams, atsitiktinė ar tyčinė, gali kilti dėl degumo, cheminių reakcijų, panaudojus ant veido

(pavyzdžiui, patekus į akis), dėl didelės koncentracijos garų įkvėpimo (pavyzdžiui, mažoje patalpoje išsipylus dideliame kiekiui dezinfekanto), ir kt.

IX. Specifiniai atvejai

Kaip minėta V skyriuje, naudojant rankų dezinfekantus, kuriuose yra liekamąjį poveikį turinčių veikliųjų medžiagų, šios medžiagos lieka ant rankų odos išgaravus tirpikliui ir (arba) momentinio poveikio veikliosioms medžiagoms. Tokių produktų naudojimo tikslas – dar kurį laiką apsaugoti rankas, kad naujai patekę mikroorganizmai žūtų, būtų inaktyvuojami arba nesidaugintų ir nuo rankų nebūtų perduodami susiliečiant su kitais objektais.

Kita tokių dezinfekantų naudojimą pagrindžianti aplinkybė – netipinė, labai retai pasitaikanti vaiko odos reakcija į momentinio poveikio dezinfekantą (šiuo atveju taip pat būtina įvertinti riziką, kad netipinė odos reakcija gali pasireikšti ir į liekamojo poveikio dezinfekantus).

Minėtas tikslas labiau būdingas profesionaliesiems naudotojams (pavyzdžiui, sveikatos priežiūros įstaigų darbuotojams), naudotojai buitinyje tą patį rezultatą gali pasiekti dažniau plaudami rankas, keisdami vienkartinės pirštines, dažniau dezinfekuodami rankas momentinio poveikio dezinfekantais ir vengdami bereikalingo sąlyčio su įvairiais objektais.

Visgi, jei iš tiesų yra toks poreikis, vaikams suaugusiųjų priežiūroje gali būti dezinfekuojamos rankos tokiais dezinfekantais. Šiuo atveju reikia prisiminti, kad ant rankų lieka cheminės medžiagos, ir, kai poreikio nebelieka, iškart nuplauti rankas.

X. Apibendrinimas

Parentant tinkamus rankų dezinfekantus *terminas „maži vaikai“* nereiškia kokios nors griežtos amžiaus ribos; šis terminas apibūdina tuos vaikus, kurių oda yra žymiai jautresnė (negu suaugusiųjų) cheminių medžiagų poveikiui, bei šiuo atveju svarbias psichologines tų vaikų savybes – nepakankamą gebėjimą kritiškai įvertinti savo veiksmų pasekmes bei suprasti ir tinkamai vykdyti naudojimo nurodymus, silpnesnį pareigos ir atsakomybės jausmą.

Būtina priminti, kad tinkamo dezinfekanto pasirinkimas yra tik pirmasis žingsnis. Pasirinkus dezinfekantą, *tėvams patartina* įdėmiai susipažinti su visa dezinfekanto etiketės informacija, įsitikinti (geriausia – praktiškai pabandžius namie), kad vaikas sugebės tinkamai (įskaitant laiką, kurį rankos turi būti sudrėkintos) jį naudoti be pavojaus sau ir aplinkiniams bei žinos, ką daryti nenumatytais atvejais (pavyzdžiui, patekus į akis), ir tik tuo įsitikinus bei esant tikram poreikiui dėti vaikui į kuprinę, t. y. leisti naudoti savarankiškai. Šiais principais patartina naudotis ir ugdymo įstaigų darbuotojams.

Net geriausias dezinfekantas neveiks, jei dezinfekuojant rankas nebus laikomasi *tinkamos dezinfekavimo technikos*. Paskelbta ir lengvai randama (todėl šiose gairėse nekartojama) daugybė tekstinių, iliustruotų, video patarimų, kaip taisyklingai dezinfekuoti rankas; patartina naudotis Pasaulio sveikatos organizacijos rekomenduojama arba Europos standartizacijos komiteto nurodyta (LST EN 1500) technika. Rankų dezinfekavimo technika iš esmės yra ta pati, kaip rankų plovimo – jei tėvai savo pavyzdžiu išmokė vaikus taisyklingai plauti rankas, kažko labai naujo mokytis nebeprireiks.

Toliau lentelėje tinkamumas įvertintas spalvomis: *žalia* – labiausiai tinkamas, *geltona* – vidutiniškai tinkamas, *raudona* – mažiausiai tinkamas. Tinkamumo gradacija nurodyta bendruoju atveju ir konkrečiomis aplinkybėmis gali keistis. Pavyzdžiui, didelės skysčio formos alkoholių pakuotės be apsaugos nuo vaikų visiškai netinkamos savarankiškai naudoti mažiems vaikams, bet jeigu iš tų pakuočių suaugusieji dezinfekantą supils į stacionarų užrakinamą dozatorių, vaikai, net maži, galės kuo puikiau tą dezinfekantą naudoti savarankiškai.

Maži vaikai naudos savarankiškai

Veikliosios medžiagos	Dezinfekanto forma	Pakuotės dydis	Pakuotės ypatybės	Tinkamumas	Pastabos
Etilo alkoholis	Sudrėkintos servetėlės	Labai maža	Vienkartinė (individuali)		Žr. VII skyrių
		Didelė	Sandari pakuotė, iš kurios patogų paimti ar atplėšti individualią servetėlę		Negali būti ilgai laikomos pirmą kartą atidarius pakuotę
	Želė	Labai maža, maža (skirta keliems kartams)	-		-
		Vidutinė (skirta daugiau kaip 10 kartų)	-		Negali būti ilgai laikoma pirmą kartą atidarius pakuotę
	Skystis	Labai maža, maža (skirta keliems kartams)	Su arba be apsaugos		-
			Vidutinė (skirta daugiau kaip 10 kartų)	Su nenuimamu dozavimo įrenginiu	
		Didelė (daugiau kaip 50-100 ml)	Su nuimamu dozavimo įrenginiu arba be apsaugos		-
			-		-
			Laisvai pastatomas dozatorius		Ne individualiam naudojimui
		Bet kuri	Stacionarus užrakinamas dozatorius		Ne individualiam naudojimui. Jeigu lengvai pasiekiamas
	Purškiamas skystis	Labai maža, maža	Su nenuimamu dozavimo įrenginiu		-
		Vidutinė, didelė	-		-
Kiti alkoholiai, alkoholių mišiniai	Kaip etilo alkoholio			Žr. V skyrių	
Vandenilio peroksidas, vandenilio peroksido ir liekamąjį poveikį turinčių veikliųjų medžiagų mišiniai	Kaip etilo alkoholio			Nedegūs. Žr. V skyrių	

Maži vaikai naudos prižiūrint suaugusiems

Veikliosios medžiagos	Dezinfekanto forma	Pakuotės dydis	Pakuotės ypatybės	Tinkamumas	Pastabos
Etilo alkoholis	Sudrėkintos servetėlės	Labai maža	Vienkartinė (individuali)		Žr. VII skyrių
		Didelė	Sandari pakuotė, iš kurios patogų paimti ar atplėšti individualią servetėlę		Negali būti ilgai laikomos pirmą kartą atidarius pakuotę
	Želė	Labai maža, maža (skirta keliems kartams)	-		-
		Vidutinė (skirta daugiau kaip 10 kartų)	-		Negali būti ilgai laikoma pirmą kartą atidarius pakuotę
	Skystis	Labai maža, maža (skirta keliems kartams)	Su arba be apsaugos		-
		Vidutinė (skirta daugiau kaip 10 kartų)	Su nenuimamu dozavimo įrenginiu		-
			Su nuimamu dozavimo įrenginiu arba be apsaugos		-
		Didelė (daugiau kaip 50-100 ml)	-		-
			Laisvai pastatomas dozatorius		Ne individualiam naudojimui
		Bet kuri	Stacionarus užrakinamas dozatorius		Ne individualiam naudojimui. Jeigu lengvai pasiekiamas
	Purškiamas skystis	Labai maža, maža	Su nenuimamu dozavimo įrenginiu		-
		Vidutinė, didelė	-		-
Kiti alkoholiai, alkoholių mišiniai	Kaip etilo alkoholio				Žr. V skyrių
Vandenilio peroksidas, vandenilio peroksido ir liekamąjį poveikį turinčių veikliųjų medžiagų mišiniai	Kaip etilo alkoholio				Nedegūs. Žr. V skyrių

Vyresni vaikai naudos savarankiškai arba prižiūrint suaugusiems

Veikliosios medžiagos	Dezinfekanto forma	Pakuotės dydis	Pakuotės ypatybės	Tinkamumas	Pastabos
Etilo alkoholis	Sudrėkintos servetėlės	Labai maža	Vienkartinė (individuali)		Žr. VII skyrių
		Didelė	Sandari pakuotė, iš kurios patogų paimti ar atplėšti individualią servetėlę		Negali būti ilgai laikomos pirmą kartą atidarius pakuotę
	Želė	Labai maža, maža (skirta keliems kartams)	-		-
		Vidutinė (skirta daugiau kaip 10 kartų)	-		Negali būti ilgai laikoma pirmą kartą atidarius pakuotę
	Skystis	Labai maža, maža (skirta keliems kartams)	Su arba be apsaugos		-
			Vidutinė (skirta daugiau kaip 10 kartų)	Su nenuimamu dozavimo įrenginiu	
		Didelė (daugiau kaip 50-100 ml)	Su nuimamu dozavimo įrenginiu arba be apsaugos		-
			-		-
			Laisvai pastatomas dozatorius		Ne individualiam naudojimui
		Bet kuri	Stacionarus užrakinamas dozatorius		Ne individualiam naudojimui
	Purškiamas skystis	Labai maža, maža	Su nenuimamu dozavimo įrenginiu		-
		Vidutinė, didelė	-		-
Kiti alkoholiai, alkoholių mišiniai	Kaip etilo alkoholio				Žr. V skyrių
Vandenilio peroksidas, vandenilio peroksido ir liekamąjį poveikį turinčių veikliųjų medžiagų mišiniai	Kaip etilo alkoholio				Nedegūs. Žr. V skyrių